

Р.Г.МАЙСТРО, Д.С.НАЗАРЕНКО

АНТИКРИЗОВА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИНУ

Визначено шляхи недопущення поглиблення економічної кризи та подолання негативних економічних наслідків в Україні у зв'язку з пандемією коронавірусу та запровадження карантину. В сучасних умовах економіки стратегічним напрямком впливу держави на економіку є застосування антикризового регулювання економіки. Антикризову економічну політику держави можна визначити як комплекс заходів організаційно правового, інституціонального, економічного характеру впливу, спрямованих на регулювання коливань економічної активності у суспільстві в періоди передкризового стану, стабілізацію та згладжування негативного впливу кризи, зменшення її руйнівних наслідків, а також вжиття превентивних заходів у періоди економічного зростання з метою запобігання перегріву економіки. Досліджено принципи державного антикризового управління. Проаналізовано експертні думки щодо кризової ситуації в економіці та які першочергові рішення уряду повинні бути прийняті для зменшення негативного впливу карантинних заходів. Визначено, що можливе припинення роботи з МВФ найбільшою нинішньою загрозою для української економіки та фінансової системи, бо без грошей МВФ, силами одного лише державного бюджету Україна не зможе виконати свої боргові зобов'язання, причому пік виплат за кредитами припадає на найближчі три роки. Корисною є така співпраця і з точки зору інвестиційної привабливості України. Інвестори та західні кредитори вважають за можливе працювати з країною, якщо їй довіряє Міжнародний валютний фонд. Досліджено та представлено невідкладні заходи щодо зниження ризиків, пов'язаних із заходами щодо запобігання поширенню COVID-19, які було розроблено Національним інститутом стратегічних досліджень. Визначено можливості для активізації певних секторів економіки України в сучасних умовах. Визначено, що Україні необхідно інтенсивно розвивати внутрішній попит на продукцію українського виробництва, підтримувати реальний сектор економіки, не допускати дестабілізації на фінансовому та валютному ринках. Обґрунтовано тезу про те, що подолання кризи та подальший розвиток залежать від ефективності державного управління.

Ключові слова: державне регулювання економіки, антикризове управління, економіка, ризики, стабілізація.

Р.Г.МАЙСТРО, Д.С.НАЗАРЕНКО

АНТИКРИЗИСНАЯ СТРАТЕГИЯ УКРАИНЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ НЕГАТИВНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОСЛЕДСТВИЙ ВВЕДЕНИЯ КАРАНТИНА

Определены пути недопущения углубления экономического кризиса и преодоления негативных экономических последствий в Украине в связи с пандемией коронавируса и внедрение карантина. В современных условиях экономики стратегическим направлением воздействия государства на экономику является применение антикризисного регулирования экономики. Антикризисную экономическую политику государства можно определить как комплекс мероприятий организационно-правового, институционального, экономического характера воздействия, направленных на регулирование колебаний экономической активности в обществе в периоды предкризисного состояния, стабилизации и сглаживания негативного влияния кризиса, уменьшения ее разрушительных последствий, а также принятия превентивных мер в периоды экономического роста с целью предотвращения перегрева экономики. Исследованы принципы государственного антикризисного управления. Проанализированы экспертные мнения по кризисной ситуации в экономике и какие первоочередные решения правительства должны быть приняты для уменьшения негативного влияния карантинных мероприятий. Определено, что возможное прекращение работы с МВФ является большой угрозой для украинской экономики и финансовой системы, ибо без денег МВФ, силами одного только государственного бюджета Украина не сможет выполнить свои долговые обязательства, причем пик выплат по кредитам приходится на ближайшие три года. Полезным такое сотрудничество является и с точки зрения инвестиционной привлекательности Украины. Инвесторы и западные кредиторы считают возможным работать со страной, если ей доверяет Международный валютный фонд. Исследованы и представлены неотложные меры по снижению рисков, связанных с мерами по предотвращению распространения COVID-19, которые были разработаны Национальным институтом стратегических исследований. Определены возможности для активизации определенных секторов экономики Украины в современных условиях. Определено, что Украине необходимо интенсивно развивать внутренний спрос на продукцию украинского производства, поддерживать реальный сектор экономики, не допускать дестабилизации на финансовом и валютном рынках. Обоснован тезис о том, что преодоление кризиса и дальнейшее развитие зависят от эффективности государственного управления.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, антикризисное управление, экономика, риски, стабилизация.

R. H. MAISTRO, D. S. NAZARENKO

ANTI-CRISIS STRATEGY OF UKRAINE TO OVERCOME THE NEGATIVE ECONOMIC CONSEQUENCES OF QUARANTINE

Ways to prevent the deepening economic crisis and overcome the negative economic consequences in Ukraine in connection with the coronavirus pandemic and the introduction of quarantine have been identified. In modern economic conditions, the strategic direction of the state's influence on the economy is the use of anti-crisis regulation of the economy. Anti-crisis economic policy of the state can be defined as a set of measures of organizational, legal, institutional, economic nature, aimed at regulating fluctuations in economic activity in society during the crisis, stabilizing and smoothing the negative impact of the crisis, reducing its destructive effects and taking preventive measures economic growth in order to prevent overheating of the economy. The principles of state anti-crisis management are studied. Expert opinions on the crisis situation in the economy and what priority decisions of the government should be taken to reduce the negative impact of quarantine measures are analyzed. It is determined that the termination of work with the IMF is the biggest current threat to the Ukrainian economy and financial system, because without IMF money, Ukraine will not be able to meet its debt obligations using the forces of the state budget only, and the peak of loan payments falls on the next three years. Such cooperation is also useful in terms of Ukraine's investment attractiveness. Investors and Western lenders consider it possible to work with the country if it is trusted by the International Monetary Fund. Urgent measures to reduce the risks associated with measures to prevent the spread of COVID-19, developed by the National Institute for Strategic Studies, have been investigated and presented. Opportunities for activation of certain sectors of the Ukrainian economy in modern conditions have been identified. It is determined that Ukraine needs to intensively develop domestic demand for

© Р.Г.Майстро, Д.С.Назаренко, 2020

Ukrainian products, support the real sector of the economy, prevent destabilization in the financial and foreign exchange markets. The thesis is substantiated that overcoming the crisis and further development depend on the efficiency of public administration.

Key words: state regulation of economy, anti-crisis management, economy, risks, stabilization.

Постановка проблеми. Сьогодні майже всі країни світу працюють в умовах існування пандемії коронавірусу та запровадженого у зв'язку з цим карантину, що негативно впливає на економіку та добробут населення.

Економічна криза вже відчувається в усіх сферах економіки: непрацюючий бізнес, невиконання бюджету України, зростання безробіття. Очевидно, що в таких реаліях надзвичайно важливим є застосування антикризового регулювання економіки з метою подолання наслідків карантину та недопущення поглиблення економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість науковців переймалася дослідженням питань антикризового регулювання економіки. Проблематиці дослідження антикризового державного управління присвячена велика кількість праць. Вагомий внесок у цю сферу зробили такі науковці: Гальчинський А. С., Головін Р. Г., Дейнека О. В., Жовтун Д. Т., Капустін В. С., Маргасова В. Г., Пасхавер О. І., Чернявський А. Д., Майстро С.В., Мерзляк А.В. та інші.

Однак, не готовність України до кризи у зв'язку з пандемією та карантинном, хаотичність дій органів державної влади, свідчить про те, що питання антикризового державного управління потребують поглибленого дослідження.

Метою статті є визначення шляхів недопущення поглиблення економічної кризи та подолання негативних економічних наслідків в Україні у зв'язку з пандемією коронавірусу та запровадження карантину.

Виклад основного матеріалу. Антикризову економічну політику держави можна визначити як комплекс заходів організаційно правового, інституціонального, економічного характеру впливу, спрямованих на регулювання коливань економічної активності у суспільстві в періоди передкризового стану, стабілізацію та згладжування негативного впливу кризи, зменшення її руйнівних наслідків, а також вжиття превентивних заходів у періоди економічного зростання з метою запобігання перегріву економіки [1]. Ефективною антикризова економічна політика держави буде лише у тому разі, якщо будуть дотримані принципи державного антикризового управління та проводитиметься антикризова політика протягом усього економічного циклу з метою профілактики та попередження кризових явищ в економіці.

Для більшого розуміння розглянемо основні принципи державного антикризового управління, до яких відносять такі:

- наукова обґрунтованість антикризових заходів;
- правове забезпечення антикризового управління;
- підтримка фінансової системи;
- надання допомоги найбільшим структуроутворюючим підприємствам;
- пріоритетність соціального захисту населення;
- запобігання масовим звільненням;
- підтримка малого бізнесу і розширення самозайнятості населення.

Аналіз публікацій з даного напрямку свідчить, що при розробці та реалізації антикризових заходів необхідно здійснювати комплексний підхід в управлінні. Для цього необхідно вибудувати систему заходів, що впливають на всі аспекти соціально-економічного розвитку територій. У залежності від глибини, швидкості поширення кризових явищ, можливостей держави мобілізувати ресурси для боротьби з кризою виділяються пріоритетні напрямки діяльності. У кожному конкретному випадку і для кожної держави вони повинні розроблятися індивідуально, але, тим не менш, можна провести узагальнення методів та інструментів, які застосовуються органами державного управління різних країн [2].

Нехтування попереджувальною антикризовою економічною політикою призводить до глибоких та затяжних економічних криз, складного та довготривалого виходу із них.

Сьогодні весь світ живе в умовах пандемії коронавірусу та запроваджених карантинних заходів, а отже існують загрози соціально-економічному становищу багатьох країн, в тому числі, України.

Так, старший економіст CASE-Ukraine Володимир Дубровський наголошує, що існує страх українців перед кризою, що призводить до панічних настроїв серед частини українських громадян, а також бізнесу та інвесторів і це є головним ризиком для української економіки. В Україні криза може посилюватися зміною уряду та окремих посадовців під час кризи.

Негативна реакція світових фінансових ринків внаслідок панічних настроїв відображається й в Україні, пише інвестиційний банкір Сергій Фурса.

Ймовірність того, що ринки переживуть коронавірус без скочування в фінансову кризу і рецесію – мінімальна. Якщо критична маса економічних агентів вирішить, що настав час кризи, то вони почнуть ухвалювати такі рішення, які цю кризу зроблять неминучою наголошує інвестиційний банкір.

В Україні такі «кризові очікування» виявилися в досить швидкому здешевленні гривні, після того, як вона стабільно зміцнювалася кілька місяців поспіль. Відтак за останній час Нацбанк витратив на валютні інтервенції близько мільярда доларів, і готовий робити це надалі, наголошують в НБУ. Проте офіційний курс долара від НБУ перевищив 26 гривень. Недавно він був майже на півтори гривні нижчим. Голова правління НБУ Яків Смолій пояснює, що причини такого падіння є суто психологічними. Також НБУ виказує готовність до стимулювання української економіки через зниження облікової ставки до 7%. [3].

Сьогодні тиражується багато інформації в суспільстві та й у експертному середовищі про ризик дефолту. Однією з причин культивування такої загрози є те, що на 2020 рік припадають пікові виплати України за державним боргом: за даними НБУ, держава (Нацбанк і уряд), а також підприємства і комерційні банки, що позичали під державні гарантії, мають повернути кредиторам понад 15 мільярдів доларів. Україна змогла частково «перекредитуватися», перевищивши частину цього

боргу в ОВДП (гривневі запозичення), а в НБУ – накопичити найбільші за останні роки золотовалютні резерви. Однак в умовах бюджетного дефіциту та відсутності потужного економічного зростання, тягар виплат є завеликим для держави. Переважна більшість експертів говорить про те, що Україні загрожує дефолт у разі, якщо буде припинено співпрацю з Міжнародним валютним фондом, який дає Україні позики під найнижчий відсоток, за умови проведення реформ. Гальмування співпраці з МВФ відбувається, в тому числі, через заблокований процес так званого «банківського закону» 16000 поправками до нього у Верховній Раді України.

Підтверджує цю тезу і голова Комітету економістів України Андрій Новак, який називає можливе припинення роботи з МВФ найбільшою нинішньою загрозою для української економіки та фінансової системи, бо без грошей МВФ, силами одного лише державного бюджету Україна не зможе виконати свої боргові зобов'язання, причому пік виплат за кредитами припадає на найближчі три роки. Водночас голова правління Нацбанку Яків Смолій наголосив, що жодних підстав для дефолту України не бачить, однак НБУ в своїх прогнозах спирається на головне припущення: що Україна не припинить співпраці з МВФ. Корисною є така співпраця і з точки зору інвестиційної привабливості України. Інвестори та західні кредитори вважають за можливе працювати з країною, якщо їй довіряє Міжнародний валютний фонд. Тому в цих складних умовах органи державної влади повинні діяти злагоджено, чітко та професійно, щоб якомога швидше виконати вимоги МВФ та не допустити дефолту.

На жаль, неминучим для України є ризик падіння промисловості. Впродовж останніх восьми місяців в Україні падає промислове виробництво, хоча в цілому ВВП донедавна показував зростання, про що свідчить державна статистика. З одного боку, українська промислова продукція дешевшає з 2019 року, а це зменшує доходи галузі навіть за тієї ж кількості проданого товару. До цього і додається зміцнення гривні, яке тривало донедавна: промисловий товар, експортований за один долар, став приносити експортерів менше гривень. А це – менші доходи виробника та зменшення сплати податків, пояснюють експерти. Негативно впливає і зменшення попиту на риках сировини, найбільше падіння у промисловості демонструє металургія. Окрім того, промисловість дає досить високу додану вартість і значну зайнятість українців, отже її падіння не може компенсувати краща ситуація в інших галузях.

Загрозою для стабільності економіки є й зменшення переказів від заробітчани. Українські заробітчани переказували до України по 12 мільярдів доларів на рік. Для порівняння, це в рази більше, ніж річний приплив прямих іноземних інвестицій. Крім того, ця сума на рік перевищує обсяг інвестицій, який іноземці вклали в українську промисловість за весь час. А також річні надходження від заробітчани є більшим, ніж трансії МВФ, які Україна будь-коли отримувала впродовж року. І звісно, такий потік доларів та євро на український ринок зміцнював українську національну валюту. Однак саме зараз надходження від заробітчани зменшуватимуться,

прогнозують експерти. З одного боку, через коронавірус у Європі уповільниться економічне зростання. З іншого, пандемія призводить до того, що українці або вертаються з заробітків, або – не можуть на них поїхати. Наскільки зменшення заробітків українців за кордоном вплине на ситуацію – залежать від масштабів пандемії коронавірусу та від тривалості карантину в низці європейських країн.

НБУ називає ще кілька факторів ризику для української економіки. Це збільшення інтенсивності українсько-російського збройного конфлікту, наростання нестабільності на світових ринках, та навіть – можливий неврожай на тлі змін клімату.

Отже, враховуючи ризику функціонування економіки в режимі жорсткого карантину, має бути впроваджено систему адаптаційних заходів.

Національним інститутом стратегічних досліджень було розроблено невідкладні заходи щодо зниження ризиків, пов'язаних із заходами щодо запобігання поширенню COVID-19.

Пропонуються такі основні заходи.

Зниження ризиків для бізнесу:

- розширення меж економічної діяльності;
 - додаткові заходи щодо зниження негативних наслідків зупинки діяльності бізнесу - скасування до кінця 2020 р. сплати єдиного податку фізичними особами підприємцями у разі документального підтвердження відсутності діяльності внаслідок карантинних заходів;
 - надання додаткової кредитної підтримки бізнесу;
 - розширення електронних сервісів для надання послуг бізнесу;
 - стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;
 - забезпечення продовольчої безпеки;
 - забезпечення функціонування транспорту, який міститиме об'єктивно обґрунтовані умови надання транспортних послуг при забезпеченні від можливого зараження;
 - послаблення негативних соціальних наслідків заходів карантину - надати можливість фізичним особам – підприємцям тимчасово реєструватися у Державній службі зайнятості як безробітним без закриття ФОП.
- Збереження стабільності фінансової системи:
- сприяння стабільності банківської системи;
 - адаптація бюджетної політики - переглянути макроекономічний прогноз та Державний бюджет на 2020 рік.[4]

Які ж є можливості виходу з кризового стану для України? За думкою експертів в першу чергу це довіра донорів. Українська економіка може пройти світову кризу з мінімальними наслідками за умови збереження підтримки міжнародних донорів, передовсім – Міжнародного валютного фонду. Цю думку озвучують багато експертів, а також посадовці Нацбанку. Так, НБУ днями знизив облікову ставку до 10%, зважаючи на низькі показники інфляції та потребу підтримати українську економіку. Очікування фахівців Нацбанку щодо фінансової ситуації в Україні – стримано оптимістичні, попри кризові явища у світі. Водночас прем'єр Денис Шмигаль днями пообіцяв, що Україна виконає решту умов, висунутих МВФ, у найближчі тижні.

Також важливим важелем в стабілізації економіки є дерегуляція. Криза – це час для шонайшвидшого збільшення економічних свобод в Україні; це головний

крок, який треба зробити для зміцнення національної економіки в умовах кризи. На цьому наполягає віцепрезидент УСПП, викладач Kyiv-Mohyla Business School Валерій Пекар.

Терміново потрібні податкові канікули, мораторій на перевірки бізнесу, земельна реформа та реформа трудового законодавства, загалом спрощення податкової системи і запровадження податку на виведений капітал, який стимулюватиме економічне відновлення», – радить Валерій Пекар українському уряду. Подушкою безпеки в даних умовах для України є запас міцності. Загалом експерти говорять про те, що золотовалютні резерви України, близько 26 мільярдів доларів – найбільші з 2012 року. Банківський сектор, в якому усунути дисбаланси, виведені з ринку проблемні та «схемні» банки. Структура економіки, зокрема, напрямки експорту є більш диверсифікованими, аніж кілька років тому, а низка нових галузей (ІТ) та базових (АПК і торгівля) показують зростання.

Також багато існує думок про те, що криза може слугувати стимулом для деяких галузей. Ринок продовольства, на якому Україна є лідером за низкою позицій, може зазнати меншого падіння, ніж економіка планети в цілому, а то й зберегти зростання. В Україні це можна побачити у локальному вимірі.

Висновки. Таким чином, коронавірус мимоволі став стимулом для деяких секторів виробництва і торгівлі: так, піковим став попит на засоби індивідуального захисту, антисептики та товари для спорту. У світі поширення коронавірусу вже призвело до значних інвестиційних вливань у медицину та науку. Окрім того, фахівці не виключають, що в умовах карантину отримують конкурентні переваги служби доставки товарів та послуг, а також ті компанії та цілі сектори, де є вищою автоматизація виробництва і частка персоналу, здатна працювати дистанційно. Україні необхідно змінити експортну орієнтацію промисловості та сільського господарства на обслуговування внутрішнього ринку, тобто інтенсивно розвивати внутрішній попит на продукцію українського виробництва, підтримувати реальний сектор економіки, не допускати дестабілізації на фінансовому та валютному ринках. [5]

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Майстро Руслана Григорівна (Майстро Руслана Григорьевна, Maistro R.) - кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економіки та маркетингу Національного технічного університету «ХПІ», м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-0279>; e-mail: maistrorg@gmail.com

Назаренко Дарина Сергіївна (Назаренко Дарина Сергеевна, Nazarenko D) - Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студент, м. Харків, Україна; e-mail: darinamaystro@gmail.com

Отже, подолання кризи та подальший розвиток великою мірою залежать від ефективності державного управління. Тож залишається сподіватись на виважені та продумані кроки органів влади держави, аби Україні вдалось вийти з мінімальними втратами із даної кризи.

Список літератури

1. Дишлева А.М. Бюджетна політика в умовах циклічного розвитку економіки / А. М. Дишлева // *Наукові праці НДФІ*. – 2010. – № 3(52). – С. 59–67.
2. Економіка України. URL: // http://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_України (дата звернення: 28.04.2020)
3. Дубровський В. П'ять загроз для української економіки. URL: // <https://www.radiosvoboda.org/a/30488065.html> (дата звернення: 29.04.2020)
4. Щодо подолання негативних соціально-економічних наслідків заходів, спрямованих на обмеження поширення Covid-19 в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-podolannya-negativnikh-socialno-ekonomichnikh-naslidkiv-zakhodiv>
5. Майстро С.В. *Причини та наслідки глобальної фінансово-економічної кризи* / Жижор О.Б., Майстро С.В. // Проблеми розвитку фінансово-кредитної системи України : монографія / авт. кол.; под ред. д-ра екон. наук, проф. О.М. Тридіда, д-ра екон. наук, проф. Г.М. Азаренковой. – К.: УБС НБУ, 2014. – С. 153-164.

References (transliterated)

1. Dyshleva A.M. Byudzhetna polityka v umovakh tsyklichnoho rozvytku ekonomiky [Budget policy in the conditions of cyclical development of economy]. *Naukovi pratsi NDFI*. [Scientific works of NDFI] – 2010. – no 3(52). – pp. 59–67.
2. Ekonomika Ukrainy [Economy of Ukraine]. Available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_України. (accessed on: 28.04.2020)
3. Dubrovskyy V. P'yat' zahroz dlya ukrayins'koyi ekonomiky. [Five threats to the Ukrainian economy]. URL: // <https://www.radiosvoboda.org/a/30488065.html> (accessed 29.04.2020)
4. Shchodo podolannya nehatyvnykh sotsial'no-ekonomichnykh naslidkiv zakhodiv, spryamovanykh na obmezhenya poshyrennya Covid-19 v Ukraini. [Overcoming the negative socio-economic consequences of measures to curb the spread of Covid-19 in Ukraine.]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-podolannya-negativnikh-socialno-ekonomichnikh-naslidkiv-zakhodiv> (accessed 27.04.2020)
5. Maistro S.V., Zhychor O.B. *Prychyny ta naslidky hlobal'noyi finansovo-ekonomichnoyi kryzy* [Causes and consequences of the global financial and economic crisis]. *Problemy rozvytku finansovo-kredytnoyi systemy Ukrainy* : monohrafiya / avt. kol.; pod. red. d-ra ekon. nauk, prof. O.M. Trydida, d-ra ekon. nauk, prof. – Kiev. UBS NBU, 2014. – pp. 153-164.

Надійшло (received) 25.03.2020